

HUKUMATNING HUQUQ IJODKORLIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Allambergenov Saparbay Dauletbayevich

O'zbekiston Respublikasi IIV Malaka oshirish instituti dotsenti, yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15050627>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-Mart 2025 yil
Ma'qullandi: 15- Mart 2025 yil
Nashr qilindi: 19- Mart 2025 yil

KEY WORDS

“Normativ-huquqiy hujjat”,
“Qoraqalpog‘iston Respublikasi
hukumatining huquq ijodkorlik
faoliyati”, “Qonunchilik tashabbusi
huquqi va uning subyektlari”,
“Qoraqalpog‘iston Respublikasi
Vazirlar Kengashining
Qoraqalpog‘iston Respublikasi
Jo‘qorg‘i Kengeshidagi vakolatli
vakili”

ABSTRACT

Ushbu maqolada davlat hokimiyati, shu jumladan, hukumat va boshqa ijro etuvchi davlat organlarining huquq ijodkorlik faoliyati nazariy-huquqiy jihatdan tahlil etilib, ushbu sohani tartibga soluvchi ayrim qonun hujjatlarni yanada takomillashtirish takliflari ilgari surilgan.

Ma'lumki, davlat apparati tizimida hokimiyat organlarining konstitutsiyaviy-huquqiy vakolatlari bir-biridan farq qilishi bilan birga, ular tomonidan qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlari ham yuridik kuchiga ko'ra farqlanadi. Bu normativ-huquqiy hujjatlar ichida qonun chiqaruvchi hokimiyat tomonidan qabul qilingan qonunlari eng ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Huquq ijodkorligi natijasida vujudga kelgan normalar turli rasmiy hujjatlarda o'z ifodasini topadi va ularning aksariyati normativ-huquqiy hujjatlar deb nomlanadi.

Normativ-huquqiy hujjat – bu, normativ-huquqiy hujjatlar shaklida qabul qilingan va umummajburiy davlat ko'rsatmalari sifatida qonunchilik normalarini belgilash, o'zgartirish yoki bekor qilishga qaratilgan rasmiy hujjatdir [1].

Normativ-huquqiy hujjatlar davlat hokimiyati va boshqaruv organlarining xohish-irodasi mahsuli bo'lib, muayyan tartib-qoidalarni o'zida ifoda etuvchi huquq ijodkorligi hujjati hisoblanadi.

Bildirilgan fikrlarimiz asosida mustaqil O'zbekiston Respublikasi tarkibidagi suveren Qoraqalpog'iston Respublikasida normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilish vakolatiga ega bo'lgan davlat organlarga qisqacha to'xtalishni joiz topdik. Xususan, Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, Qoraqalpog'iston Respublikasining vazirliklari va idoralari, shuningdek, Qoraqalpog'iston Respublikasi mahalliy davlat hokimiyat organlari haqlidir.

Qoraqalpog'iston Respublikasida quyidagi hujjatlar normativ-huquqiy hujjat tusiga ega hisoblanadi:

1. Qoraqalpog'iston Respublikasining Konstitutsiyasi;
2. Qoraqalpog'iston Respublikasining qonunlari;
3. Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesi va uning Prezidiumi qarorlari;
4. Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi qarorlari va farmoyishlari;
5. Qoraqalpog'iston Respublikasi vazirliklari va idoralarining buyruqlari va qarorlari;
6. Qoraqalpog'iston Respublikasi mahalliy davlat hokimiyat organlarining qarorlari.

Qoraqalpog'iston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari, Jo'qorg'i Kengesi va uning Prezidiumi qarorlari – Jo'qorg'i Kengesi va uning Prezidiumi tasdig'iga muvofiq, Jo'qorg'i Kengesi Raisi – Qoraqalpog'iston Respublikasi Rahbari tomonidan, Vazirlar Kengashi qarorlari va farmoyishlari – Vazirlar Kengashi Raisi tomonidan, markaziy va mahalliy ijro organlarning normativ-huquqiy hujjatlari esa, hujjatlarni qabul qiluvchi organ rahbari tomonidan tasdiqlanadi.

Qoraqalpog'iston Respublikasida huquq ijodkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi vakolatli davlat hokimiyati va boshqaruv organlari tizimida asosiy ishtirok etuvchi subyekt sifatida Qoraqalpog'iston Respublikasi hukumati va boshqa ijro organlar faoliyat olib boradi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Chunonchi, Asosiy qonun va qonun hujjatlarning samarali ijrosini ta'minlashda hukumat va boshqa ijro organlarning normativ-huquqiy hujjatlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Hukumat normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilishdagi faoliyatining asosiy maqsadiga quyidagilarni kiritishimiz mumkin:

birinchidan, Konstitutsiya va qonun hujjatlarning samarali ijrosini ta'minlashda vakolati doirasida respublika siyosatini amalga oshirish;

ikkinchidan, Konstitutsiya va qonun hujjatlarda belgilangan respublika va ijro vakolatlarini samarali amalga oshirish;

uchinchidan, respublikani ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlantirish, hususiyashtirishning barcha turlarini tenglashtirish va muvofiqlashtirish, bozor iqtisodiyotini huquqiy jihatdan mustahkamlash orqali erkin tadbirkorlik uchun shart-sharoitlar yaratish;

to'rtinchidan, fuqarolarning ehtiyoji va talablari asosida ho'jalik boshqaruvining yangi turlarini tashkil etish;

beshinchidan, respublikada pul va kredit tizimini mustahkamlashga qaratilgan tegishli chora-tadbirlarni belgilash, budjet tizimini shakllantirishga doir chora-tadbirlarni amalga oshirish;

oltinchidan, tarkibida boshqaruv organlarni tuzish, qayta tuzish yoki tugatishga doir asosli takliflarni ishlab chiqish, ushbu organlar faoliyatini yo'naltirish, muvofiqlashtirish va nazorat qilish hamda ular o'rtasida samarali hamkorlikni tashkil etish;

yettinchidan, Hukumatga bo'ysinuvchi barcha davlat organlari, korxonalar, muassasalar va tashkilotlarning faoliyatini huquqiy jihatdan tartibga solish va boshqaruvning tarmoq, tarmoqlararo organlar faoliyatini belgilash;

sakkizinchidan, markaziy ijro organlarning mahalliy ijro organlari bilan o'zaro munosabatlarini ta'minlash va hokazo.

Bildirilgan fikr va mulohazalarimizdan kelib chiqib, Qoraqalpog'iston Respublikasi hukumatining huquq ijodkorlik faoliyatini nazariy-huquqiy jihatdan yoritishga harakat

qilamiz.

Qoraqalpog'iston Respublikasi hukumatining huquq ijodkorlik faoliyati – Konstitutsiya va qonun hujjatlarga asosan davlat va ijro vakolatlarini amalga oshirish faoliyatida umummajburiy normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilishi, o'zgartish va qo'shimchalar kiritishi orqali takomillashtirishi yoki bekor qilishiga qaratilgan huquqiy faoliyatdir.

Ma'lumki, fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ro'yobga chiqarish, ularning ertangi kundagi farovon hayotga bo'lgan ishonchlarini yanada oshirishda hukumatning normativ-huquqiy hujjatlari alohida o'rin tutadi. Shu bois hukumat tomonidan respublikaning tegishli sohalarini tartibga solishda ishlab chiqilishi ko'zda tutilgan normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilish mexanizmida qonunchilik texnika qoidalariga qat'iy rioya etishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu nuqtayi nazardan qayd etish joizki, bugungi kunda hukumatning qonun osti hujjatlari uning tarkibidagi yuridik xizmat hamda respublika Adliya vazirligi tomonidan huquqiy ekspertizadan o'tkazilib kelinmoqda. Shu o'rinda tabiiy savol tug'iladi. Xo'sh, hukumat va boshqa ijro organlarning normativ-huquqiy hujjatlari hukumat tarkibidagi tuzilma va davlat organi tomonidan huquqiy ekspertizadan o'tkazilib kelinayotgan bo'lsa, ijro organlarning normativ-huquqiy hujjatlari qanchalik Konstitutsiya va qonun hujjatlar talablariga mosligi yuzasidan huquqiy ekspertizadan o'tkazilib kelinmoqda.

Nazarimizda, hukumat va boshqa ijro organlarning ushbu faoliyatini yanada takomillashtirishga qaratilgan ma'muriy islohotlar amalga oshirilishi maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz.

Shu o'rinda hukumatning qarorlari va farmoyishlari respublika normativ-huquqiy hujjat tusiga egaligi bo'yicha tahlil qilganimizda nazarimizda, o'zgartish va qo'shimchalar kiritish zarurati mavjud bo'lgan huquqiy bo'shliqlar ko'zga tashlanadi. Xususan, Qoraqalpog'iston Respublikasi «Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida»gi qonunining 4-moddasi "g" bandiga muvofiq, hukumatning qarorlari va farmoyishlari normativ-huquqiy hujjat tusiga ega bo'lgan me'yoriy hujjat sifatida belgilangan. Ammo, ushbu qonun 10-moddasining nomlanishida esa «Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashining qarorlari» degan tor doiradagi qoida bilan chegaralangan. Nazarimizda, ushbu qonunning 10-moddasi nomlanishida normativ-huquqiy hujjat tusiga ega bo'lgan hukumatning farmoyishlari normativ-huquqiy hujjat sifatida hisobga olinmagan. Shu sababli, mazkur qonun 10-moddasi nomlanishiga tegishli o'zgartish va qo'shimchalar kiritish orqali yanada takomillashtirishni taqoza etadi.

Mamlakatimizda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini yo'lida qator ma'muriy islohotlar amalga oshirilib kelinmoqda. Bu, o'z navtida, avvalo respublika vakillik organi bo'lmish – Jo'qorg'i Kengesning qonun ijodkorligi faoliyatida bevosita ishtirok etuvchi qonunchilik tashabbusi subyektlarining faol tashabbuskorligini oshirishni talab etishi tabiiy.

Qonun ijodkorligi jarayonida qonunchilik tashabbusi institutining o'rni alohida ahamiyat kasb etadi. U, *birinchidan*, "fuqaro – jamiyat – davlat" manfaatlarini mushtarakligini ta'minlaydi; *ikkinchidan*, jamiyatda turli ijtimoiy munosabatlarni huquqiy tartibga solish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi; *uchinchidan*, vujudga kelayotgan huquqiy bo'shliqlarni o'z vaqtida bartaraf etishda muhim omil hisoblanadi va nihoyat to'rtinchidan, qonunchilik tashabbusi huquqi institutining takomillashtirilishi qonun ijodkorligining samaradorligini belgilovchi dolzarb mezonlardan biridir [2; B. 8].

Qonunchilik tashabbusi huquqi – bu, Konstitutsiyada belgilangan vakolatli

subyektlarning qonun chiqaruvchi organga qonun loyihalarini taqdim etish huquqidir.

Xorijiy tajribaning ko'rsatishicha, hukumat ishlab chiqqan qonun loyihalarining parlament orqali o'tish samaradorligi aksariyat mamlakatlarda nihoyatda yuksak darajadadir [3; S. 20-21].

Hozirgi kunda aksariyat mamlakatlarda milliy qonun hujjatlarini xalqaro huquqning umume'tirof etilgan prinsiplari va normalariga muvofiqlashtirish, shu yo'nalishda ularning monitoringini muntazam olib borish, shuningdek, qonun hujjatlarning sifati va samaradorligini oshirish bilan birga, uning hayotiyiligini ta'minlash bo'yicha yaxlit mexanizmini joriy etish va mamlakat miqyosida muvofiqlashtirishga doir masalalar dolzarbligicha qolmoqda. Shu sababli, fikrimizcha, Qoraqalpog'iston Respublikasining vakillik organi hamda qonunchilik tashabbusi subyektlari respublikaning normativ-huquqiy hujjatlari loyihalarini ishlab chiqishda, avvalo, ratifikatsiya qilingan xalqaro hujjatlarning prinsiplari va normalariga asoslanib, ushbu loyihalarining mazmunida esa, mamlakatimiz Konstitutsiyasi va qonun hujjatlarida belgilangan qoidalarini kengroq singdirish bo'yicha tanqidiy monitoring o'tkazish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu o'rinda qayd etish joizki, O'zbekiston Respublikasining vakolatli davlat organlari va qonunchilik tashabbus subyektlari faoliyatida ishlab chiqilayotgan normativ-huquqiy hujjatlar loyihalari quyi organlarning asosli takliflari va tavsiyalari bilan birgalikda to'g'ridan to'g'ri davlatning vazifa va vakolatlarini amalga oshirmaydigan demokratik institutlar tomonidan belgilangan tartibda kiritilayotgan asosli taklif va tavsiyalarini ham inobatga olgan holda tayyorlanmoqda, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Bu borada Qoraqalpog'iston Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlariga nazar tashlasak, xususan, Konstitutsiyaning 75-moddasida Jo'qorg'i Kengesga Jo'qorg'i Kengesi deputatlari, hukumat, Konstitutsiyaviy nazorat qo'mitasi, Fuqarolik ishlari bo'yicha sudi, Jinoyat ishlari bo'yicha sudi, Iqtisodiyot sudi va Qoraqalpog'iston Respublikasi prokurori qonunchilik tashabbusi bilan ishtirok etishga doir qoidalar belgilangan.

Shu o'rinda Jo'qorg'i Kengesi tomonidan qonun hujjatlar loyihalarini ishlab chiqish va qabul qilish mexanizmidagi hukumatning ishtirokiga to'xtaladigan bo'lsak, nazarimizda, hukumatning ishtirokini bevosita va bilvosita shakllarga shartli ravishda bo'lishimiz mumkin.

Hukumatning bevosita ishtirokida, hukumat o'z vakolatlarini amalga oshirishida yoki ijro organlar tomonidan taqdim etilgan taklif va tavsiyalar asosida mavjud huquqiy bo'shliqlarni huquq normalari bilan to'ldirishga qaratilgan qonunchilik tashabbusi orqali huquq ijodkorlik faoliyatini amalga oshirishini qayd etishimiz mumkin.

Hukumatning bilvosita ishtirokida esa, hukumatning to'g'ridan to'g'ri vakolatlariga tegishli bo'lgan, ammo, Jo'qorg'i Kengesga boshqa qonunchilik tashabbusi huquqi subyektlari tomonidan kiritilgan qonun hujjatlar loyihalari bo'yicha asoslantirilgan xulosa yoki takliflar berishi, shuningdek, natijasi bo'yicha hukumatning normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilishini qayd etishimiz mumkin.

Qonunchilik tashabbusi huquqiga ega bo'lmagan ijro organlar tomonidan ishlab chiqilgan qonun hujjatlar loyihalari, agarda loyihani tayyorlash bo'yicha oliy ijro hokimiyat organining topshirig'ida boshqacha qoidalar belgilanmagan bo'lsa, ushbu organlar tomonidan ishlab chiqilgan qonun hujjatlar loyihalari Qoraqalpog'iston Respublikasi hukumatining muhokamasiga belgilangan tartibda kiritilishi mumkin.

Qoraqalpog'iston Respublikasida qonunchilik tashabbusi huquqiga ega subyektlar,

shuningdek, hukumatning topshirig'iga binoan, ushbu tashabbusni amalga oshirish huquqiga ega bo'lmagan ijro organlar tegishli normativ-huquqiy hujjatlarning monitoringini o'tkazishda turli yo'nalishlarda tahlil ishlari olib boradi. Xususan, qiyosiy jadval asosida mavjud statistik ma'lumotlardan, rivojlangan davlatlarning ilg'or tajribalarini hisobga olib hamda ushbu me'yoriy-huquqiy hujjatlarning ijrosini ta'minlashda bevosita yoki bilvosita ishtirok etuvchi davlat organlari, tashkilotlar, muassasalar va mutaxassis olimlarning fikrlarini o'rganish orqali, shuningdek, qonuniylikka amal qilgan holda amalga oshiriladi.

Qonun hujjatlarining monitoringini o'tkazish jarayonida qonuniylikni ta'minlashning asosiy shartlaridan biri sifatida ushbu jarayonda asosiy ishtirok etuvchi davlat organlari bilan birga, nodavlat notijorat tashkilotlari, jamoat birlashmalari va demokratik institutlarning keng ishtirokini ham ta'minlash, shuningdek, mazkur subyektlar o'rtasida tenglik va o'zaro manfaatdorlik prinsiplariga rioya etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu o'rinda ta'kidlash joizki, qonun hujjatlari monitoringini faqatgina qonunchilik tashabbusi huquqini amalga oshiruvchi subyektlardan tashqari jamiyatda huquq normalari bilan tartibga solishga bo'lgan ehtiyojlarni aniqlovchi, ammo to'g'ridan to'g'ri qonunchilik tashabbus huquqiga ega bo'lmagan subyektlar ham mavjud bo'lib, ular jumlasiga, fuqarolar, nodavlat notijorat tashkilotlari, jamoat birlashmalari va demokratik institutlarni keltirishimiz mumkin.

Yuqoridagi tahlillarimizdan kelib chiqib, Qoraqalpog'iston Respublikasida huquq ijodkorlik sohasidagi hukumatning faoliyati "qonunchilik tashabbus huquqini amalga oshirish", "mamlakatning butun hududida bajarilishi umummajburiy normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilish", "Jo'qorg'i Kengesning qonun ijodkorligi jarayonida ishtirok etish", "Hukumat tarkibidagi barcha ijro organlar tomonidan me'yoriy-huquqiy hujjatlar loyihalarini ishlab chiqish va qabul qilishini nazorat etish" yo'nalishlarida olib boradi, degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Fikrimizni davom etgan holda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 28-sentyabrdagi PQ-3294-son «O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisidagi vakolatli vakili lavozimini joriy etish to'g'risida»gi qaroriga muvofiq, hukumatning ijro etuvchi tuzilmasida Vazirlar Mahkamasining Oliy Majlisidagi vakolatli vakili lavozimi joriy etildi. Shuningdek, Vakolatli vakil O'zbekiston Respublikasi Prezidenti bilan kelishilgan holda Bosh vaziri tomonidan tayinlanadi va lavozimidan ozod etilishiga doir qoida ham tasdiqlangan.

Qaror bilan Vakolatli vakilning asosiy vazifalari etib quyidagilar belgilangan:

1) Bosh vazir kotibiyatining tarkibiy bo'linmalari, respublika va mahalliy ijro organlarning Oliy Majlis palatalarida ko'rib chiqiladigan qonunlar va boshqa hujjatlar loyihalarini tayyorlashda o'zaro yaqin hamkorligini ta'minlash, ularni Bosh vazir kotibiyatida ko'rib chiqish, kelishish va axborot berish jarayonlarida ishtirok etish;

2) Vazirlar Mahkamasi Rayosati majlislarida qonunlar loyihalari, boshqa masalalarni muhokama qilish va Oliy Majlisi palatalarida qonun loyihalarini (qonunlarni) ko'rib chiqishda ishtirok etadigan Hukumat vakillari tarkibini shakllantirishda ishtirok etish;

3) Vazirlar Mahkamasining Oliy Majlis palatalari bilan qonun ijodkorligi faoliyatida, ayniqsa, mamlakat parlamentida qonunlarni ko'rib chiqish, muhokama etish va qabul qilish jarayonlarida yaqin hamkorligini tashkil etish;

4) Oliy Majlis palatalarida ko'rib chiqiladigan qonun loyihalari, qonunlar, davlat

dasturlari va boshqa masalalar yuzasidan Vazirlar Mahkamasining kelishilgan nuqtayi nazarini ifoda etish;

5) qonun ijodkorligi jarayoni, qonunchilik tashabbuslarining qabul qilinishi, parlament nazorati natijalari va o'z faoliyatiga taalluqli boshqa masalalarning Oliy Majlis palatalarida ko'rib chiqilishi haqida Bosh vazirga hamda Bosh vazir kotibiyati rahbariga tizimli asosda axborot berish;

6) yangi qabul qilingan qonunlarni o'z vaqtida va sifatli amalga oshirish bo'yicha Vazirlar Mahkamasining topshiriqlari, rejalari hamda qarorlari tayyorlanishini tashkil etish, respublika va mahalliy ijro organlar tomonidan amaldagi qonunlar ijrosini o'rganish va tahlil qilish;

7) qonunlar, davlat dasturlarining bajarilishi va boshqa yo'nalishlar bo'yicha parlament nazoratini amalga oshirishda Vazirlar Mahkamasining ishtirokini ta'minlash.

Nazarimizda, O'zbekiston Respublikasi parlament palatalari va hukumat o'rtasidagi uzluksiz munosabatlarni amalga oshiruvchi doimiy vakil instituti bevosita ushbu davlat hokimiyati organlarining samarali hamkorligini tashkil etish va amalga oshirishi bilan birga, O'zbekiston Respublikasi parlamenti va hukumati o'rtasida o'zaro tiyib turish va manfaatlar muvozanatini yanada ta'minlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Fikrimizcha, ushbu sohada amalga oshirilgan islohotlar o'z navbatida, mustaqil O'zbekiston Respublikasi tarkibidagi suveren Qoraqalpog'iston Respublikasi davlat hokimiyat organlari, shu jumladan, Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesi va hukumati o'rtasidagi uzluksiz va samarali munosabatlarni yanada takomillashtirishga qaratilgan ma'muriy islohotlar amalga oshirilishi zarur, deb hisoblaymiz. Bu, o'z navbatida, «Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashining Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesidagi vakolatli vakili to'g'risida»gi Nizomini ishlab chiqish va belgilangan tartibda tasdiqlashni talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Qoraqalpog'iston Respublikasining «Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida»gi qonuni. Nukus, 2001. 2-m.// <http://sovminrk.gov.uz/uz/pages/show/1794>
2. Xusanova M.A. Qonunchilik tashabbusi huquqi: muammolar va yechimlar: Yurid. fan. nomz. ... dis. avtoref. – T.: TDYUI. – 2012. – B. 8.
3. Дмитриев С.А. Конституционно-правовой статус Правительства Российской Федерации: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук. – Москва, 2006 – С. 20–21.